

Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори
Одјељење за српски језик и књижевност

Матица српска

Матица српска – Друштво чланова Матице српске
у Републици Српској

**СРПСКО ЈЕЗИЧКО И КЊИЖЕВНО НАСЉЕЂЕ
НА ПРОСТОРУ ДАНАШЊЕ ЦРНЕ ГОРЕ.
СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ ДАНАС**

Зборник радова са Другог међународног научног скупа
одржаног у Подгорици 26–28. маја 2017. године

Уредник
Јелица Стојановић

Подгорица – Нови Сад – Бања Лука

2019

Милица Н. Радовић Тешић*

Институт за српски језик САНУ, Београд

Интеракција дијалекта и књижевног језика у Црној Гори двјеста година након Вукова *Рјечника*

Сажетак: У раду се указује на међусобну континуирану испреплетеност дијалекта и књижевног језика у Црној Гори од Вука до данас. У првом дијелу рада ауторка се осврће на промјену имена и стандарда књижевног језика и његову службену регулацију на државном нивоу, што за посљедицу има раслојавање језика на два идиома – српски и црногорски и могуће штете по народ и његову културну политику које ће неминовно проистећи. У другом дијелу рада анализира се улога говорног језика у функцији књижевноумјетничког стила у роману *Кукавичја њилаг* Лабуда Драгића и, знатно мање, у прозном дјелу *Вријеме одрасћања* Мироја Вуковића. Издвајају се битније дијалекатске црте у језику тих дјела.

Кључне ријечи: дијалекат, књижевни језик, стандардизација, српски језик, наратија, мјешавина дијалекатских облика.

о. Књижевни језик у Црној Гори од Вука па до данас (без обзира на то како се именовано – српски, српскохрватски, црногорски) црпио је из дијалекатске базе, како новоштокавских говора (који су били у његовој основици), тако и староштокавских говора, најдубље и најтананије изражајне могућности. Управо та снажна ослоњеност на дијалекат чинила је тај израз функционалним и богатила стандардни језик на свим пољима, посебно у домену лексике и фразеологије. Нијесам сигурна да ли се многи дијалекатски фраземи (*Чији си ти, мали? Чуј Стево контролор леџа! Чуј, јадо, нијесмо Срби!? Нака два њрошоше!*) могу адекватно превести на стране језике, а да задрже онај смисао који имају.

Кад се говори о савременом стању и положају језика у Црној Гори, онда уочавамо два аспекта – један – научни, који се тиче строго лингвистичке струке, и други – лаички и политички па и политикантски, који се најчешће подстрекана у атмосфери драстично узбурканих друштвених промјена и таласања. Ако овај други поглед на језик у неком ентитету, мањем или већем свеједно, не уважава или не разумије битна начела струке, или има друге, често закулисне циљеве, онда могу настати велике штете и раслојавања у друштву, са дугорочним посљедицама по сам језик и народ, те и његову културну политику уопште.

Што се Црне Горе тиче – те посљедице у формулисању књижевног језика (олака промјена имена и стандарда) већ су настале, па често доводе до

* milica.radovic.tesic@uf.bg.ac.rs

апсурда. Шароликост нормe, удвојености и утројености облика, стандардизација нових гласова *с'* и *з'* те њихових словних знакова и друге појаве, могу се поредити са стањем у предвуковском периоду, када је писао како је ко хтио.

1. Нијесу ово првѣ времена и прилике када се о „црногорском“ језику говори или полемише. Нажалост, мало је ко жив од оних (мислим на лингвисте што су географски, по рођењу и формирању, припадали црногорском простору) који су раније са пуном компетенцијом учествовали у расправама о језику, његовом стандарду и имену, шездесетих, седамдесетих, осамдесетих година. Тих година они су својим научним и стручним ауторитетом успијевали да језик Црне Горе виде у српскохрватском нормативном стандарду, било личним учешћем у правописним комисијама, било ауторском израдом стандардних граматика, боље речено, граматика књижевног језика чији је одлучујући параметар у стандардизацији био језик писаца. Мислим овдје прије свега на Стевановићев *Савремени српскохрватски језик*, двотомно дјело које ни пола вијека послје свога настанка не може бити заобиђено у језичкој науци. И почетком посљедње деценије XX вијека службени језик Црне Горе је био српски. Одвајањем Црне Горе као посебне државе (за коју, да подсјетим, није имало право да гласа више од двеста хиљада њених грађана, који су у заједничкој држави, која се звала Србија и Црна Гора, у том тренутку били држављани Црне Горе, имали имања, куће, родитеље, браћу и сестре, родбину у Црној Гори, а стицајем околности живјели ван њених граница, углавном на просторима бивше Југославије, претежно Србије) – почеле су да се потенцирају идеје о књижевном *црногорском језику*. Владајуће структуре су убрзано радиле на томе и ту идеју (уз мноштво на силу донесених аката, одлука и [не]законских прописа) спровеле у дјело, па данас као посљедицу тога на Филолошком факултету у Никшићу имамо двије катедре (или одсијека одн. студијска програма) – једну, од државе фаворизовану, за црногорски језик, и другу, од државне власти маргинализовану – за српски језик.

Шта су посљедице тога стања? Са неутемељеношћу одлуке о новој стандардизацији и именовању језика, супротно научним, културноисторијским, културолошким, традиционалним, обичајним и сваким другим друштвеним, па и економским чињеницама, које доприносе цивилизацијском реду у једном народу и једној држави – нова власт се одлучила за промјене које изазивају приличан хаос не само у језичкој стандардизацији него и подјеле у црногорском народу са далекосежним посљедицама. Без обзира на моћ телевизије и масовних медија, који нападао и неутемељено, без довољно лингвистичког знања, форсирају на скоро карикатуралан начин ново јотовање или изговор гласова *с'* и *ж'* и гдје треба и гдје не треба¹ – језик је тврда материја и језичке промјене, па ни оне правописне, не примају се тако лако нити брзо.

¹ М. Ковачевић је изговорне варијанте *с*, *з* назвао „лажифонемама“, јер оне немају разликловна обиљежја (*сјесити* и *с'есити*, *изјесити* и *из'есити*, нијесу двије лексеме, то је једна лексема која се само различито изговара).

И раније је Република Црна Гора (у Југославији) имала могућности да сама регулише језичку политику на свој начин, у складу са својим интересима. Са социолошког становишта посматрано, теоријски свака регија и област (социолингвисти кажу) може да нормира свој језик. Тако је М. Пешикан писао: „Црна Гора, на примјер, има правне могућности да потпуно одвоји своју језичку норму, као и да свој официјелни језик измијени по свом нахођењу, рецимо да га до крајње консеквенције прилагоди својој дијалекатској ситуацији. То би, с обзиром на појаве које преовлађују у црногорским говорима, значило не само *добријех* умјесто *добрих*, *речник* умјесто *рјечник*, *дјелови* умјесто *дијелови* и сл., него би могло значити: да се у гласовни систем уведу гласови ш' и ж' (ш'екира, иж'еден), а можда и *дз* (*дрондзин*); да се укине разлика између акузатива и локатива одн. инструментала уз неке предлоге; да се канонизују облици као *ћерање*, *међед*, *ш'едок*, *ћейшање*, *чиїаїи*, *дугућнос*, футур *доћу*, презент *вићу*.“ Он је, међутим, даље образлагао зашто би то наудило самој Црној Гори и, надајући се у здрав разум, закључио: „Усрдно се надам да култура Црне Горе никад неће тежити да продукује локалне дублере и да тапка за другима заводећи и опсјењујући домаћу публику националном ношњом, него да ће увијек тежити продирању даље, освајању неосвојивог, ширењу хоризоната човјека уопште“ (Пешикан 1970: 70).

2. У изванредној књизи Јелице Стојановић *Пуїи срїскої језика и њи-сма* (објављеној у плавом Колу СКЗ, CVIII, књ. 726, Београд 2016, уз обиман предговор Милоша Ковачевића на четрдесет страна), са централним интересовањем како за историјске језичке процесе, тако и за садашње актуелно стање језика у Црној Гори и ситуацију двојне стандардизације, којом би, ако већ не може садашња власт, оно сигурно црногорска јавност требало да се поноси, због њене научне компетенције, богате садржајности, због коректног приступа језичким питањима и понуђеног описа историјског и актуелног стања (српског) језика у Црној Гори – у тој, дакле, књизи у одјелцима под називом „Идентитет и статус српског језика у Црној Гори (историјски и савремени аспекти)“ (285–338) и „Српски језик у Црној Гори у огледалу лингвистике и политике“ (339–414) дате су прецизно и детаљно, а надасве храбро и бескомпромисно, све битне чињенице и процеси који су текли у општој политичкој и медијској халабуци, у којој је, и поред снажног отпора друштвеног колектива показаног у званичним пописима из 2003. (кад се за српски определијелило 63,48%, а за црногорски 21,96% становништва) или из пописа 2011. (кад се за српски определијелило 42,88%, а за црногорски 36,97%), ипак квазилингвистика или лингвистика у функцији политике успјела да усмјери на државном нивоу језички развој језика у клаустрофобичне тјеснаце изолације и самозадовољења. Упућујем на ову књигу, која о свему овоме говори искључиво језиком лингвистичких и социолингвистичких аргумената.

3. Осврнућемо се овдје само на двије констатације из Предговора латиничког *Pravopisa crnogorskog jezika*, који је настао одлуком Владе Црне Горе 24. 1. 2008. године. На једном мјесту у Предговору стоји: „Dosadašnji pravopisi koji su bili službeni u Crnoj Gori nijesu uvažavali opštercnogorske

jezičke osobenosti, kao što ih nije uvažavala ni nekadašnja srpskohrvatska standardnojezička norma.“ Аутори овог текста или из нормативистике није су довољно знали, или су намјерно заобилазили истину. Те „општецрногорске“ језичке црте нијесу само црногорске него њихов ареал прелазе административне границе било да је у питању јекавско јотовање, било изговор гласова. Осим тога, ниједан правопис српског или српскохрватског језика који је био у употреби у Црној Гори није рађен без аутора из Црне Горе. Напротив, управо су баш Црногорци били челни људи у тим тимовима (М. Стевановић, М. Пешикан), а с обзиром на проценат становништва, свакако у већини. Наша је дужност и обавеза да заштитимо те људе и њихово дјело. Нормативистика је иначе ужа лингвистичка специјалност, и по правилу се сваки лингвиста не бави стандардизацијом. На једном другом мјесту у Предговору се каже: „Prilikom izrade ovoga pravopisa držali smo se rješenja iz Pravopisa srpskohrvatskog književnog jezika (MS–MH, Novi Sad – Zagreb, 1960), kako bismo olakšali njegovu upotrebu korisnicima koji su se posljednjih pedesetak godina pridržavali toga pravopisa kao službenog, stoga u odnosu na pravopis o kome je riječ u ovome nije promijenjeno ništa što se nije moralo mijenjati. Osim toga uzeli smo u obzir i najbolja rješenja iz Pravopisa bosanskog jezika Senahida Halilovića (Sarajevo, 1996), Pravopisa crnogorskog jezika Vojislava A. Nikčevića (Cetinje, 1997), Pravopisa hrvatskoga jezika Lade Badurine, Ivana Markovića i Krešimira Mićanovića (Zagreb, 2007) i Pravopisa srpskoga jezika R. Simića, Ž. Stanojčića, B. Ostojića, B. Ćorića i M. Kovačevića (Nikšić – Beograd, 1993), dok smo rješenja za posebnu crnogorsku standardnojezičku normu usklađivali s našom [!?] pravopisnom tradicijom, ali i sa savremenim uzusom.“

Они који добро познају штокавску нормативистику примијетиће да се овдје *намјерно* не помиње правопис који је већ нормирао (и управо додао) многе битне црногорске језичке црте – Правопис српског језика Матице српске из 1993. године (од 1997. званични у Србији), који су приредили М. Пешикан, Јован Јерковић и Мато Пижурица, а рецензенти му били Павле Ивић и Драго Ђупић. Први међу њима (Црногорац по рођењу), по многим мишљењима најбољи нормативиста и стандардолог тога времена, истицао је више пута – што управо лично свједочимо – да је у *новом љравойису* проширио српску норму управо уносећи многе црте из црногорског језичког простора. Осим њега, и Мато Пижурица је Морачанин, а оба имају запажене студије из црногорских говора, па по језичком пореклу и научној компетенцији заслуживали су бар да буду консултовани. (Један од рецензената је такође из Црне Горе.) Ко је онда имао научне и стручне храбрости да заобиђе ове угледне ауторе, притом и црногорске држављане? Без сумње, њихова рјешења су на други начин коришћена, само не декларативно.

* * *

4. Да ће црногорски језички израз и даље чврсто бити уткан у српски језички стандард (без обзира на то што ће у српском *ђеца* и *ђевојке*... бити само карактеристика књижевноумјетничког и разговорног функционалног стила), показују и нова књижевна дјела (српских) писаца црногорског

поријекла. Осврнула бих се овдје начелно на неке језичке црте (с обзиром на дато стање црногорског двојезичја) у роману Лабуда Драгића *Кукавичја њилад*, који је објављен у CVIII плавом Колу СКЗ, књ. 728 (Београд 2016), и у књизи Мироја Вуковића *Вријеме ограсњања* (изд. Унирекс, Подгорица 2017), својеврсној мемоарској прози која доноси сјећања на године основног школовања од посљератних педесетих па даље. Оба аутора потичу са црногорског географског поднебља (Морача и Пива), носе са собом и локалне језичке црте, па се у њиховој прози међусобни утицај дијалекта и књижевног језика различито рефлектује. На то свакако утичу и говорне средине у којима су аутори живјели или се кретали, али и сам карактер књижевног дјела.

Мјерило за издвајање неких црта биће њихов однос према стандардном српском језику, а то је језик узорне штампе, телевизије, радија, онај језик, дакле, који се данас сматра у потпуности стандардизованим.

За оба аутора може се начелно рећи да његују вуковски језик. Уосталом, Вукова језичка реформа на црногорском простору је одавно снажно прихваћена, па и ова нова оспоравања значаја Вука у Црној Гори не могу битно наудити изражајним могућностима које у основи имају подвучену вуковску линију.

5. *Кукавичја њилад* је дјело писано (српским) народним језиком на ијекавском нарјечју, мјешавином више црногорских дијалекатских идиома, са тематиком која се односи на Велики рат и „комитска времена“ послје тога рата. Нека ранија Драгићева дјела су на екавском нарјечју (наслови: *Беле ноћи сивој сокола*, *Долином сенки*, *Уочи шрећих њејлова*, *Пандорини вејрови*). Роман, са сјајном метафором у наслову, која мултипликује различите асоцијације, већ је скренуо пажњу читалачке публике – српске и црногорске – не само књижевноумјетничком вриједношћу него и снагом језика, чији су потенцијали вишедимензијално ослобођени до распадања у свој својој ширини и дубини. *Кукавичја пилад* нијесу само њежна мала бића од шумске птице селице (*Cuculus canorus*) која су се излегла од јаја потурених у туђе гнијездо него и младунчад која једнога дана одрасту и постају кукавице – а кукавица или кукавац у црногорским говорима српског језика може значити и човјека плашљивца, страшљивца, слабића, али и биједника, ниткова (нпр. код Вука у *Рјечнику*). Ријеч кукавица је својеврстан симбол и у основи је многих изведеница богато распрострањених управо у црногорском говорном подручју.

6. Радња романа са искључивом тематиком црногорског географског миљеа, структурира се помоћу умножених наратора, са често посве нејасним границама њиховог појављивања. У основну фабулу наратора уграђују се и ликови, чији говорни чинови припадају различитим народним идиомима (претежно морачким) – некад новоштокавским, некад староштокавским. У једним случајевима наратор је заправо писац (ијекавац) који говори књижевним језиком са понеким лексичким регионализмима² (нпр. *уша-*

² Под регионализмима подразумијевамо ријечи као лексеме, а не као само њихове фонетске облике. О лексици у овом роману могла би да се напише читава студија. Довољно је

лумиџи, црносајца, шџица, синсија...): Како се обзнанило да Аустџија џози-ва младе и сџособне џуде на рад у Америку, да шири џриче о великим зарада-ма, да издаје џасоше и џлаћа џодвоз на вересију, Краљу црноџорскоме бива-ше јасно да ће џегова новоџроџлашена краљевина остџаџи и без војника и без радне снаге. Херцеџовина, казивали су, лисџом оде у Америку (Драгић 2016: 3).

7. Некад је наратор неутрални посматрач у једнини, видилац, свједок догађаја са властитим доживљајем, понесен снажним емоцијама, некад је у множини (*ми*) и представља припаднике истог народа, или је он у ствари сам народ (то је оно: Чујете ли коло како пјева, код Његоша), узет као племе, колектив, који сублимира опште мишљење, али у оба случаја је посматрач догађаја – неко.³ У тој нарацији испреплетана је садашњост и прошлост, живи и мртви су у коловрату нераздвојни, помијешани, међусобно условљени, дефинисани и идентификовани у односу на претке и потомке, зависни једни од других.

Захваљујући језику, бираној лексици и слојевитој структури романа, без чврстих граница згуснуте нарације, остварује се у потпуности цјеловит историјски колорит епохе, како на плану (повијесног) времена (Први свјетски рат и поратно вријеме, тзв. „вријеме комита“), тако и географског простора на коме се одвија сва мука и љепота живљења. Простор и вријеме, људи и замља, стално су у симбиози, неодвојиви.

8. Драгић нема дистанце према књижевном језику,⁴ његов језик је на више нивоа и функционише у сталној интеракцији између (1) књижевног, (2) полукњижевног и (3) дијалекатског. Чисти књижевни ијекавски се јавља кад говори писац наратор; тзв. *џолукњижевни* пулсира у дискурсима у којима наратор, ближе описујући одређени лик, жели да на неки начин истакне карактеристичне језичке изразе својствене том лику, па се вјешто служи парафразирањем управног говора који му приписује – на примјер, кад оцртава остарјелог краља Николу, вели: *Зайџо је [...] џризвао Јована Пламенца и џредогчио му моџући развој доџађаја, џе би било џамеџно да се најрави формација која ће шџиџиџиџи џиразњено мјесџо џријесџоља, докле се моџи синови не џредомисле, а ако они не шџену, биће неко од унука. Ако ли ни унуци не буду хџџели, оџеџи ће се наји неко да сједне на џресџо црноџорски* (Драгић 2016: 61). Издвајамо облике „пријестоља“/„престо“, „шџену“/„хџџели“. Овај

навести да је за боље разумијевање овог романа на крају дат „Речник мање познатих речи и израза“ чак на 58 стр., али који чак ни за оне који боље познају црногорске говоре – није довољан.

³ Најчешће је наратор у множини кад се описује поднебље и живот у њему: *А бивало је џодина, кажу, кад је џора и дваџуџи, и џриџуџи џочинџала да лисџа. У џо доба је џладан и жалосџан најџ крај. Просџо се џиџаџи, коме је џало на џамеџи да живи овџје. Вазда је џрољеће код најџ ишло са снијеџом и набреклим џуџољцима. Паџао је на џору у лисџању, у доба кад се џуџољак развија и креће мрезја; на разбокорене џрешџе и цање, у најџдрале шџивике. А џора је лисџала џџкос неџовољним условима. Лисџала је џо навици своје врџџе, рџџмом који се сџварао џоком времена, неком навиком усџаљеном џоком милиона џодина* (Драгић 2016: 16). Прилог *овџје* показује да је ријеч о књижевном језику и говору аутора и он је скоро досљедан. У случајевима кад говоре ликови, јављају се дијалекатски облици и тај контраст појачава живост слике: *Ако су убили руске цареве и у сређеној руској имџерији сџворили буну и џроџасџи, шџа би их смело да џо исџо ураде и овџе?! – А џи да си од џеџџос овџе.*

⁴ Уп. М. Ковачевић 1995: 103–118.

примјер показује како се у тексту чак, рекли бисмо, неграматички прелази у нарацији са „он“ на „ја“. Зачудо, читаоца то и не омета у доживљају непредвидљиве историје у општој нестабилности власти, државе, народа.

Једним од црногорских говора (кад се појављују фонетско-фонолошки или морфолошки облици који не припадају стандарду) говоре ликови у роману у управном дискурсу: *Е, од њакије јесмо /дољи!/ – Ко њоћ да си, нећеш сјоровати с њаквом њамећу и њаквим њошињем! – Аууу, брајте мили, овије мука! – Сад види окле је сјрема! – Но сам кренуо овијем злијем њуштем и ћераћу до краја* итд.

Два вијека од Вукове реформе може се говорити о употреби дијалекатских облика као стилских елемената, маркираних у односу на устаљен и необиљежен стандардни израз, али и о поступку у обрнутом смјеру – кад књижевни језик утиче на дијалекат (кад нпр. лик каже *њаквим* умјесто *њаким*).

9. Мјешавина дијалекатских и књижевних облика исте лексеме код Лабуда Драгића може се узети да је стилски манир (са снажном алузијом на садашње језичко стање) и у функцији приповиједања, па су нестандартни облици заправо примарни и сасвим одговарају оваквом типу књижевног дискурса. Та мјешавина није у поетској функцији као у Бећковићевим поемама,⁵ него у снажном и природном потенцирању нарације, у којој се путем различитих поступака кроз индивидуализацију језика креирају ликови и догађаји који се нижу, а који су задесили Црну Гору као разарајућа болест. Раслојеност језика алудира на индивидуализацију, на раслојеност народа и државе у то вријеме (ако не и данас!).

10. Издвојићемо за ову прилику само најчешће примјере обличког шаренила, одступања или недоследности, углавном из области фонетске или морфолошке структуре српског стандарда.

- Група *њј* појављује се у облицима: *ћераћу, њрећераћи, њоћера* и сл.
- Негирани, одрични облици супл. презента глагола „бити“ у свим слојевима досљедно су: *нијесам, нијеси, нијесмо...*
- Падежни замјенички облик без сажимања: *својеја*; ген. мн. *онијех*, али и *оних, каквијех, друјије* (са *x* или без њега), *овијех, нашијех, њинијех*, али: *њих дарова*.
- Без етимолошког *x*: *рана, елда, ињаји*, али: *хајдуци, сјрева* (са *v*) и *сјреа, довајији, ињада, њије, њед, оће, Рваји*; глагол *хњјети* појављује се у различитим облицима: *ићене; Шња сам хњио рећи*.
- *X* се различито појављује у придјевској промјени: *дијелих* и *дијелије* (без *x*), *зелених*.
- Глаголски ликови: *дјеху, дијаху, дијаше* и *дјеше, дјесмо; вјероваху, кажуј, кажујемо*.
- Ново јотовање: *ће* (често), *ћеца, ћег, ћевојка, њонеће, њдје* (ријетко), *неће* и *нејдје*, али *овдје* (често), *овће, нећеља, свуће*.
- Јотовани уснени сугласник: *њјесма*.
- Група *њј* (јотовано *њ*): *ћњало*.

⁵ Уп. А. Милановић 2016: 119–141.

• Ријетки екавизми: *уїреїи* (мј. упријети), *блегоћа*, *млекуља*, *извесни*, *нарече*,⁶ једино се у неправилном говору тршћанског златара Марпурга појављују претежно екавски облици: *їесник*, *їобедїи*, *уметїи*, *хїела*, *їде*, *овде*, што би се могло различито тумачити, претпостављамо да није случајно, односно не би ваљало да је случајно.

• Замјенице: *никаки* (човјек, мј. никакав) карактеристична је и за Вуков језик (Ивић М. 1990: 16).

• Без умекшаног *с'*: *їресјевери*.

• Недосљедно се, али често, јавља вокал *о* добијен асимилацијом и сажимањем у групи *-ао*: *зареко се*, *дошо*, *иско*, *сниво*, *вјерово*, *їрикуцо* итд.

У језику наратора углавном стандардно: *оїшежао*, *сїиїао*, *саоїшїавао*, *уїшезао*.

У директном говору ликова комита, које аутор смјешта у подручја староштокавских говора, и у индиректном говору краља Николе појављује се у сажимању вокал *а*: *їосјека* (у складу са народним говором), *їроїека*, *ућерива* и др.

• Група *їиї* је недосљедно упрошћена у лексеми *їиїца*.

• Придјевски вид: *їресїоница* *цијела свијеїа*, *їо завршену їослу* итд.

• Чест је конгруентни атрибут у инверзном облику: *краљу црногорском*, *дистїијерна луковска*, *виїешїва блисїиїељна* итд.

• Досљедно форме: *човјек*; *саїоретїи*, *изїорела*, *їриїорело*; али: *изїоријев*.

• Лексема са значењем „оружани припадник нерегуларне војске, одметник од власти, устаник“ појављује се код Драгића у форми *комїиї* (лат. *comes, comitis*), мн. *комїиїи*, *комїиїима*. Рјеђе се појављује у форми са *-а*: *најбољи комїиїа* (Звицер). Облик *комїиї* је иначе чешћи код аутора из Црне Горе, док је, према *Речнику САНУ*, дужи облик чешћи на целокупном српском језичком подручју. У језику М. Лалића појављују се оба облика.

11. За разлику од Л. Драгића – проза *Вријеме ограсїања* М. Вуковића, такође у потпуности са црногорском тематиком, писана је стандардним књижевним језиком – школски примјер класичног ијекавског изговора. Кад је у питању однос између стандарда и дијалекта, издвојићемо само неколико важнијих црта.

• Недосљедно се у говору ликова појављују дијалекатски облици јекавског јотовања (у говору мјештана): *Не їлаши ђецу*. *Ђе вукови и међеди*, рећи ће стриц Милија. – *Ђе ја, каже оїац, да их школујем оваквої живоїа*. – *Зар хоћеш да шакав живої буде и овој нашој ђеци?* – за разлику од говора школске дјеце или наставника: *Видјећетїе*, *їочеше се они смијуїиїи*. – *Боїами ћеш хїїеїи*, *їиїи* и *осїали*, *чак и їа дјевојка с вама*. – *Плашили смо се да се у Чаирима не їојави међвед* и сл.

• Збирни бројеви у облику: *їетїоро* (у Пиви чешће: *їетїеро*).

• Негирани одрични облици суплетивног презента глагола „бити“ досљедно: *нисам*, *ниси*, *нисмо*...

⁶ Ови екавизми могу се тумачити на два начина: или као утицај говорне средине (писац романа живи у Београду), или као лекторски превиди и омашке (нема података да је уопште било такве контроле код издавача).

- Група *ѿј* непромијењена: *ѿјерати*.
- Умјесто искључиво ијек. *сјуѿра(ган)* код Вуковића је облик *суѿра(ган)* (ек./ијек.) досљедан.

12. Да закључимо. Не може се од тзв. дијалекатске књижевности (или књижевног функционалног стила) очекивати граматичка досљедност или научна прецизност у употреби дијалекатских облика, било у функцији наратије или у поетској функцији. То се односи нпр. и на језик *Пеѿријина венца* Драгослава Михаиловића, *Vel Тетро* Боре Ћосића или на Бећковићеве поеме. Кад је у питању српска књижевност у Црној Гори – ослањање на дијалекат (у лексици је то најизраженије) одувјек је било снажно (Килибарда, Вуксановић, на примјер). И најновији Драгићев роман показује да се на тај начин најпластичније може досегнути до временског и просторног миљеа, па не чуди опште шаренило фонетских и морфолошких облика који припадају различитим говорима. И ту такав језик може да досегне високе књижевноумјетничке домете (иако Драгићевом роману не би сметала извјесна „уређеност“ појединих облика). Међутим, увјерена сам да би превелика употреба таквих дијалектизама, недосљедност, шаренило и дублетност у правописној норми у стандардном језику код других функционалних стилова – рецимо у новинарском, административном или научном – имали незавидне резултате и одвојили језички израз од ионако широко засноване штокавске норме, не само српске него и оне коју Европа, чини се, повремено покушава да промовише под називом тзв. *заједничкој језика*.

Извори

- Вуковић 2017: Мироје Вуковић, *Вријеме ограсѿања*, Подгорица: Унирекс; Пљења: Народна библиотека „Стеван Самарѿић“; Плужине: Центар за културу.
 Драгић 2016: Лабуд Драгић, *Кукавичја ѿилаг*, Коло CVIII, књ. 728, Београд: СКЗ.

Литература

- Ивић М. 1990: Милка Ивић, *О језику Вуковом и вуковском*, Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада.
 Ивић П. 1964: Павле Ивић, *О Вуковом Рјечнику из 1818. године*, Поговор књизи: Вук Стефановић Караѿић, *Срѿски рјечник*, Сабрана дела Вука Караѿића, књ. друга, Београд: Просвета, 19–187.
 Ковачевић 1995: Милош Ковачевић, Антитетичка фигурација у поезији Матије Бећковића, у: *Поеѿика Матије Бећковића*, приредили Милош Вукићевић, Ново Вуковић, Милош Ковачевић, Подгорица: Октоих; Никшић: Филозофски факултет, 103–118.
 Ковачевић 2016: Милош Ковачевић, Пут српског језика и писма саткан од странпутица, Предговор у: Јелица Стојановић, *Пуѿи срѿској језика и ѿисма*, Коло CVIII, књ. 726, Београд: Српска књижевна задруга, VII–XLVIII.
 Милановић 2016: Александар Милановић, Иза језичке игре у Бећковићевој поеми *Ђераћемо се још*, у: *Реч ѿод окриљем ѿоеѿике: језик срѿских ѿесника*, 2, Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, 119–141.

- Пешикан 1970: Митар Пешикан, *Наш књижевни језик на сто година послије Вука*, Београд: Друштво за српскохрватски језик и књижевност СР Србије.
- Стојановић 2016: Јелица Стојановић, *Пућ српској језика и писма*, Коло CVIII, књ. 726, Београд: Српска књижевна задруга.
- Црногорски говори 1984: *Црногорски говори: резултати досадашњих истраживања и даљи рад на њиховом проучавању: радови са научној скупи, Титоград, 12. и 13. мај 1983*, уредник Јевто М. Миловић, Научни скупови, књ. 12, Одјељење умјетности, књ. 3, Титоград: Црногорска академија наука и умјетности.

Milica N. Radović Tešić

**Interaction between Dialect and Literary Language in Montenegro
200 Years after Vuk's Dictionary**

Summary

In this paper it is asserted that the literary language in Montenegro, from the times of Vuk Karadžić up to the present (regardless of its name), has always been based upon the dialect fund of Montenegrin Štokavian idioms. In the author's opinion, all the orthographic manuals of the Serbian (and Serbo-Croatian) language are in compliance with this idea to a required degree. In the first part of the paper, the author gives a critical treatment of the change of the name and standard of the literary language in Montenegro, which will inevitably lead to the stratification of the people and their cultural policy. The second part of the paper is dedicated to an analysis of dialect features functioning within the literary style based on specific examples taken from the works *Cuckoo's Chicks (Kukavičja pilad)* by Labud Dragić and *The Period of Growing Up (Vrijeme odrastanja)* by Miroje Vuković.

Key words: dialect, literary language, standardization, language name, phonetic forms.